

Terytorialne różnicowanie wybranych aspektów jakości życia w Polsce

Zwiększa się znaczenie informacji statystycznych jako narzędzia niezbędnego do podejmowania i oceny decyzji w sferze życia gospodarczego i społecznego oraz lepszego zrozumienia istoty zjawisk społeczno-ekonomicznych. W ostatnich latach przedmiotem szczególnego zainteresowania nie tylko środowiska naukowego, ale także opinii publicznej, przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz polityków są dane dotyczące różnych aspektów jakości życia w naszym kraju. Wiąże się to m.in. z powszechnie przyjmowaną ogólną koncepcją rozwoju społeczno-ekonomicznego, której głównym celem jest poprawa jakości życia oraz ograniczenie nadmiernych różnic w sytuacji materialnej i społecznej różnych grup ludności¹. GUS stara się doskonalić oraz rozszerzać zakres badań i analiz prowadzonych na ten temat. Dotyczy to także zwiększania liczby mierników obrazujących przestrzenne różnicowanie jakości życia.

W artykule przedstawiono informacje dotyczące wybranych aspektów jakości życia pochodzące ze zrealizowanego przez GUS w 2011 r. wieloaspektowego badania ankietowego gospodarstw domowych zatytułowanego *Badanie spójności społecznej*. Ograniczono się przy tym do pokazania wojewódzkiego różnicowania sytuacji materialnej gospodarstw domowych, relacji międzyludzkich oraz subiektywnej jakości życia².

OGÓLNA KONCEPCJA POMIARU JAKOŚCI ŻYCIA

Zarówno w sferze publicznej, jak i w środowisku naukowym oraz literaturze przedmiotu trwa dyskusja na temat szczegółowych rozwiązań, jak mierzyć jakość życia. Istnieje zgoda co do ogólnej koncepcji pomiaru jakości życia w ramach europejskiego systemu statystycznego. Zalecenia w tym zakresie zawarto m.in. w zatwierdzonym w listopadzie 2011 r. — na posiedzeniu Komitetu do Spraw Europejskiego Systemu Statystycznego — raporcie końcowym Grupy inicjatywnej do Spraw pomiaru postępu, dobrobytu i zrównowa-

¹ Szukielój-Bieńkuńska A., Walczak T. (2011), *Statystyczny pomiar postępu społeczno-gospodarczego w zmieniającym się świecie*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 7/8, Warszawa.

² Metodologia oraz analizy wyników badania spójności społecznej przedstawiono w publikacji *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*. Publikacja dostępna jest na stronie internetowej GUS (http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14367_PLK_HTML.htm).

zonego rozwoju oraz w raporcie działającego w ramach tej grupy zespołu zadaniowego ds. jakości życia³. Nad uszczegółowieniem zaleceń dotyczących pomiaru jakości życia, w tym nad opracowaniem listy wskaźników, pracuje nadal powołana przez Eurostat grupa ekspercka, w skład której wchodzi także przedstawiciel GUS.

Nawiązując do rekomendacji zawartych w Raporcie Stiglitz⁴ przyjęto, że statystyczny pomiar jakości życia powinien uwzględnić wieloaspektowy charakter tego pojęcia. Pomiarom należy objąć zarówno warunki życia (określane także jako „obiektywne warunki”, „obiektywna rzeczywistość”), jak i często dotychczas pomijany w badaniach statystyki oficjalnej „dobrobyt subiektywny” (*subjective well-being*), określany w języku polskim jako dobrostan.

W ramach warunków życia powinny być brane pod uwagę m.in. takie domeny, jak: warunki materialne, zdrowie, edukacja, aktywność ekonomiczna, czas wolny i relacje społeczne, osobiste bezpieczeństwo, jakość państwa i jego zdolność do zapewnienia ludziom podstawowych praw oraz sposób realizacji tych praw, a także jakość infrastruktury i środowiska naturalnego w miejscu zamieszkania. Pomiar dobrobytu subiektywnego powinien obejmować postrzeganą jakość życia, tzn. satysfakcję jaką czerpią ludzie z różnych jego aspektów oraz z życia jako całości, ale także elementy dotyczące odczuwanych stanów emocjonalnych oraz systemu wartości.

Przyjęta przez GUS koncepcja pomiaru jakości życia nawiązuje zarówno do zaleceń międzynarodowych, jak i do bogatej tradycji polskich badań, założeniem których było stworzenie podstaw do prowadzenia wielowymiarowych analiz różnych aspektów jakości życia.

Podstawowym warunkiem określenia poziomu jakości życia, dokonania opisu uwarunkowań i konsekwencji jest integracja wiedzy dotyczącej różnych dziedzin życia.

Cel ten można osiągnąć w dwojaki sposób, a mianowicie poprzez:

- wdrażanie wieloaspektowych ankietowych badań jakości życia ludności;
- łączenie informacji z różnych badań ankietowych, danych spisowych, sprawozdawczości statystycznej i źródeł administracyjnych.

Biorąc pod uwagę z jednej strony ograniczenia, z drugiej pozytywne cechy każdego z tych rozwiązań, GUS stara się stosować równoległe dwa wymienione podejścia, przy czym ogromnie ważną rolę odgrywają tu reprezentacyjne badania ludności i gospodarstw domowych. Szczególne znaczenie dla pomiaru i opisu zjawisk dotyczących tej tematyki ma wprowadzone w 2011 r. do systemu statystyki publicznej cykliczne, wieloaspektowe *Badanie spójności społecznej*.

³ *Measurement of the Quality of Life: TF3 Contribution to the summary report of the Sponsorship Group*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality_life/publications.

⁴ *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* (2009), <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>.

ZRÓŻNICOWANIE SYTUACJI MATERIALNEJ

Wyniki *Badania spójności społecznej* pozwalają na opis i analizę zróżnicowania sytuacji materialnej w wielu aspektach. Definiując odpowiednie mierniki przyjęto, że na sytuację materialną składa się sytuacja dochodowa gospodarstwa, warunki życia oraz sytuacja budżetowa. Każdy z tych aspektów może być opisany za pomocą odrębnych miar. Aby umożliwić syntetyczny opis sytuacji materialnej, pozwalający m.in. na zwięzłą analizę jej zróżnicowania, skonstruowano wskaźnik wypadkowy uwzględniający te 3 czynniki, zwany wskaźnikiem sytuacji materialnej netto. Opisuje on sytuację dla danej zbiorowości, np. sytuację w danym województwie, za pomocą pojedynczej liczby umożliwiającej syntetyczne i szybkie, choć oczywiście uproszczone, porównania. Ogólnie można stwierdzić, że wartość dodatnia wskaźnika informuje o tym, że liczba gospodarstw domowych o najlepszej sytuacji przewyższa liczbę gospodarstw znajdujących się w najgorszej sytuacji, natomiast wartość ujemna wskaźnika wskazuje na sytuację odwrotną⁵.

Wskaźnik sytuacji materialnej netto obliczany jest jako suma trzech wskaźników, tj. sytuacji dochodowej netto, warunków życia netto oraz sytuacji budżetowej netto.

Wartość wskaźnika sytuacji materialnej netto dla Polski ogółem wynosi 4, co stanowi punkt odniesienia do porównań sytuacji materialnej mieszkańców jakiegoś województwa ze średnią dla całego kraju.

⁵ Przy czym przyjęte granice wyznaczające gospodarstwa w „najlepszej” i „najgorszej” sytuacji w zakresie każdego z aspektów sytuacji materialnej są wspólne dla całego kraju.

TABL. 1. WSKAŹNIK SYTUACJI MATERIALNEJ NETTO I JEGO SKŁADOWE

Województwa	Wskaźniki			
	sytuacji dochodowej netto	warunków życia	sytuacji budżetowej	sytuacji materialnej netto
P o l s k a	4	1	-1	4
Dolnośląskie	8	0	-2	6
Kujawsko-pomorskie	0	4	-2	2
Lubelskie	-11	-5	-2	-18
Lubuskie	-1	-4	-8	-13
Łódzkie	5	-4	-6	-5
Małopolskie	-2	0	-3	-5
Mazowieckie	16	2	3	21
w tym mazowieckie bez Warszawy	-1	-2	-3	-6
Opolskie	-2	10	3	11
Podkarpackie	-10	4	0	-6
Podlaskie	-4	8	4	8
Pomorskie	7	3	-3	7
Śląskie	8	3	2	13
Świętokrzyskie	-8	-7	-1	-16
Warmińsko-mazurskie	1	-8	-10	-17
Wielkopolskie	7	11	-2	16
Zachodniopomorskie	-1	-4	-7	-12

Ź r ó d ł o: *Badanie Spójności Społecznej* (2011), GUS.

Najwyższą wartość wskaźnika sytuacji materialnej netto zaobserwowano dla woj. mazowieckiego (wartość wskaźnika 21). W przypadku województw mazowieckiego i śląskiego wartości wszystkich trzech wskaźników cząstkowych były dodatnie, przy czym zdecydowanie największy wpływ na wysoką wartość ogólnego wskaźnika sytuacji materialnej miał wskaźnik sytuacji dochodowej netto.

W woj. mazowieckim odsetek gospodarstw domowych uzyskujących wysokie dochody był o 16 p.proc. wyższy od odsetka gospodarstw domowych żyjących w ubóstwie dochodowym, w woj. śląskim — o 8 p.proc. wyższy.

Wartości dodatnie odnotowano w przypadku dwóch składowych w województwach wielkopolskim oraz opolskim. Dodatnią wartość wskaźnika sytuacji materialnej netto (6—8) miały również województwa podlaskie, pomorskie i dolnośląskie, a więc regiony o odmiennej charakterystyce społeczno-gospodarczej, znajdujące się na przeciwległych krańcach Polski.

Najgorszą sytuację materialną gospodarstw domowych — według przyjętych kryteriów — miały województwa: lubelskie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie (wartość wskaźnika sytuacji materialnej netto kształtowała się od -16 do -18) oraz lubuskie i zachodniopomorskie (wartość wskaźnika od -12 do -13). Praktycznie wszystkie wskaźniki cząstkowe miały tam wartości ujemne. Jedynym odstępstwem od tej reguły był wskaźnik sytuacji dochodowej netto w woj. warmińsko-mazurskim (wartość wskaźnika równa 1).

ZESTAWIENIE DEFINICJI WSKAŹNIKÓW STOSOWANYCH W BADANIU JAKOŚCI ŻYCIA

Wskaźniki	Definicje
Dochód środkowy (mediana)	mediana dochodu (dochód środkowy) jest to taka wartość, gdy połowa osób w badanej populacji ma dochód niższy, a połowa wyższy od tej wartości. Dochodem przypisywanym poszczególnym osobom jest miesięczny, pieniężny dochód ekwiwalentny wyliczony w gospodarstwie domowym, do którego należy dana osoba. Dochód ekwiwalentny jest to teoretyczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym, przeliczony jednak według specjalnej skali uwzględniającej różnice w kosztach utrzymania gospodarstw o różnej wielkości i różnym składzie osobowym (dorośli/dzieci). Formalnie jest to dochód nie na osobę, a na tzw. jednostkę ekwiwalentną. Przy przeliczeniach zastosowano tzw. zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, która przyjmuje następujące wartości jednostek ekwiwalentnych przypadających na osobę w gospodarstwie: dla pierwszej osoby dorosłej — 1, dla każdego następnego członka gospodarstwa w wieku co najmniej 14 lat — 0,5, dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat — 0,3. Dochód ekwiwalentny otrzymujemy dzieląc całkowity dochód gospodarstwa domowego przez liczbę jednostek ekwiwalentnych w danym gospodarstwie.
Ubóstwa dochodowego	% gospodarstw domowych, w których miesięczny dochód ekwiwalentny, jakim dysponowało gospodarstwo (przez 12 miesięcy poprzedzających badanie) był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa. Proóg ubóstwa przyjęto jako 60% mediany dochodu ekwiwalentnego, czyli porównywalnego między gospodarstwami o różnym składzie demograficznym.
Ubóstwa warunków życia	% gospodarstw domowych, w których zaobserwowano co najmniej 10 przejawów złych warunków życia z listy 30 symptomów dotyczących jakości mieszkania, poziomu wyposażenia w dobra trwałego użytku, deprivacji różnego typu potrzeb konsumpcyjnych (materialnych i niematerialnych).
Ubóstwa braku równowagi budżetowej	% gospodarstw domowych, które zostały uznane za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem”, w których wystąpiły przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów, obejmujących zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego, jak i fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach).
Wysokich dochodów	% gospodarstw domowych o najwyższych dochodach (tych, których miesięczny dochód ekwiwalentny był wyższy niż 5/3 (ok. 167%) mediany dochodu ekwiwalentnego, czyli ok. 2,8 razy wyższy od przyjętej relatywnej granicy ubóstwa).
Dobrych warunków życia	% gospodarstw domowych, w których nie stwierdzono występowania żadnego przejawu złych warunków życia z listy 30 symptomów.
Dobrej sytuacji budżetowej	% gospodarstw domowych o największej swobodzie budżetowej, takich które pozytywnie oceniały możliwości gospodarowania swoimi dochodami i w których nie wystąpił żaden z 7 symptomów „nieradzenia sobie z budżetem”.
Sytuacji dochodowej netto	różnica pomiędzy wskaźnikiem wysokich dochodów a wskaźnikiem ubóstwa dochodowego. Wartość dodatnia wskazuje na nadwyżkę (wyrażoną w procentach całkowitej liczby gospodarstw dla danej zbiorowości) gospodarstw o najwyższych dochodach nad gospodarstwami dotkniętymi ubóstwem dochodowym, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę gospodarstw dotkniętych ubóstwem.

ZESTAWIENIE DEFINICJI WSKAŹNIKÓW STOSOWANYCH W BADANIU JAKOŚCI ŻYCIA (dok.)

Wskaźniki	Definicje
Warunków życia netto	różnica pomiędzy wskaźnikiem dobrych warunków życia a wskaźnikiem ubóstwa warunków życia. Wartość dodatnia wskazuje na nadwyżkę (wyrażoną w procentach całkowitej liczby gospodarstw dla danej zbiorowości) gospodarstw o najlepszych warunkach życia nad gospodarstwami dotkniętymi ubóstwem warunków życia, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę gospodarstw dotkniętych ubóstwem.
Sytuacji budżetowej netto	różnica pomiędzy wskaźnikiem dobrej sytuacji budżetowej a wskaźnikiem ubóstwa braku równowagi budżetowej. Wartość dodatnia wskazuje na nadwyżkę (wyrażoną w procentach całkowitej liczby gospodarstw dla danej zbiorowości) gospodarstw o największej swobodzie budżetowej nad gospodarstwami dotkniętymi ubóstwem braku równowagi budżetowej, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę gospodarstw dotkniętych ubóstwem.
Sytuacji materialnej netto	wypadkowa trzech wskaźników opisujących sytuację dochodową, warunki życia i sytuację budżetową. Obliczany jest jako suma trzech wskaźników — sytuacji dochodowej netto, warunków życia netto oraz sytuacji budżetowej netto.

RELACJE MIĘDZYLUDZKIE

Bardzo istotną rolę przy ocenie jakości życia odgrywają relacje międzyludzkie. Dotyczy to nie tylko kręgu najbliższej rodziny, ale także kontaktów z przyjaciółmi, znajomymi, a także zaangażowania w działalność różnego typu organizacji. Nie bez znaczenia — szczególnie dla budowy kapitału społecznego w zbiorowości lokalnej — jest poczucie związku z miejscem zamieszkania oraz relacje z bliższymi i dalszymi sąsiadami.

Poczucie związku z miejscem swojego zamieszkania deklarowało w skali całego kraju 92% osób w wieku co najmniej 16 lat. Najbardziej związani ze swoją miejscowością czuli się mieszkańcy województw: podlaskiego, podkarpackiego (po 96%) oraz lubelskiego i świętokrzyskiego, natomiast najmniej osoby mieszkające w województwach opolskim i śląskim (88 i 89%). Te ostatnie należały także do grupy województw o niskim odsetku osób odczuwających związek z ludźmi z sąsiedztwa (75 i 76%). Jednak najmniej takich osób było w woj. zachodniopomorskim (69%), natomiast najwięcej w województwach lubelskim, świętokrzyskim i podkarpackim (84—87%).

KAPITAŁ SPOŁECZNY⁶

Na podstawie wyników badania spójności społecznej możliwe było przeanalizowanie różnych składowych sieciowego kapitału społecznego. Dotyczy to zarówno kapitału stowarzyszeniowego związanego z działaniem w ramach grup i organizacji formalnych, jak i kapitału rodzinnego oraz towarzysko-sąsiedzkiego, które wspólnie tworzą kapitał nieformalny.

Jako przejawy społecznego kapitału nieformalnego przyjęto te kontakty i relacje (z rodziną, znajomymi, kolegami i przyjaciółmi oraz z sąsiadami), które wiązały się z możliwością uzyskania w razie potrzeby wsparcia duchowego lub pomocy materialnej. Przy pomiarze kapitału społecznego nie miało znaczenia, czy respondent zamieszkuje z daną osobą czy też nie zamieszkuje (w przypadku wskaźnika kontaktów społecznych uwzględniane były wyłącznie kontakty zewnętrzne).

W przypadku kapitału stowarzyszeniowego wzięto pod uwagę uczestnictwo w 8 typach formalnych lub półformalnych grup wtórnych (organizacje, stowarzyszenia, wspólnoty, koła, zespoły):

- świeckie organizacje pozarządowe;
- kościoły, wspólnoty i organizacje religijne;
- związki zawodowe i inne organizacje pracowników;
- partie polityczne;
- organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego;
- spółdzielnie;
- wspólnoty mieszkaniowe;
- inicjatywy będące częścią działalności instytucji publicznych (samorządowych lub rządowych).

Wskaźniki kapitału stowarzyszeniowego nie obejmują biernej przynależności, lecz tylko takie uczestnictwo, które wiąże się z pracą społeczną w danej organizacji lub odpowiednio częstym udziałem w organizowanych przez tę organizację wydarzeniach, imprezach itp.

Aby pokazać siłę poszczególnych typów kapitału społecznego wyznaczono wskaźniki skategoryzowane, oceniające wielkość (siłę) danego kapitału opisowo, za pomocą jednego z 4 poziomów: wysoki i bardzo wysoki, średni, niski, bardzo niski lub brak kapitału.

Badanie spójności społecznej wskazuje na niskie zasoby kapitału stowarzyszeniowego w naszym kraju. Wysokim⁷ poziomem kapitału stowarzyszeniowego

⁶ Przyjęte rozwiązania metodologiczne dotyczące wskaźników kapitału społecznego zostały opisane w: Bienkuńska A., Nałęcz S., Piasecki T. (2013), *Kapitał społeczny w wymiarze sieciowym*, [w:] *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, GUS.

⁷ Przez co rozumiemy poziom „wysoki” i „bardzo wysoki” w 4-stopniowej skali.

(uczestnictwo w co najmniej 3 typach stowarzyszeń wtórnych) charakteryzowało się zaledwie 2% osób w wieku 16 lat i więcej, średnim (uczestnictwo w 2 typach stowarzyszeń wtórnych) — ok. 5%, natomiast bardzo niskim poziomem lub zupełnym brakiem zaangażowania w sieć formalną odznaczało się ponad 3/4 osób. W przypadku nieformalnego kapitału społecznego wysoki poziom odnotowano wśród ok. 20% osób, średni — wśród ok. 43%, natomiast bardzo niskie zasoby lub całkowity brak kapitału dotyczył ok. 6% osób. Obserwujemy przy tym wyraźnie wyższy poziom kapitału rodzinnego niż towarzysko-sąsiedzkiego.

W skali kraju 61% osób w wieku 16 lat i więcej charakteryzowało się co najmniej średnim poziomem kapitału rodzinnego. Do województw o najwyższym odsetku osób z co najmniej średnim kapitałem rodzinnym należały województwa: świętokrzyskie (69%), podlaskie (68%) oraz lubelskie i małopolskie (po 66%). Najmniej osób o bardzo wysokim, wysokim lub średnim kapitale rodzinnym odnotowano w woj. zachodniopomorskim (52%).

Znacznie niższe niż w przypadku kapitału rodzinnego były w Polsce zasoby kapitału towarzysko-sąsiedzkiego. Co najmniej średni poziom tej formy kapitału odnotowano w przypadku 25% osób w wieku 16 lat i więcej. Najwięcej osób o bardzo wysokim, wysokim lub średnim kapitale towarzysko-sąsiedzkim zaobserwowano w woj. mazowieckim (29%), najmniej zaś w województwach: łódzkim, małopolskim, podkarpackim i wielkopolskim (po 23%), a przede wszystkim w woj. świętokrzyskim (16%), które charakteryzowało się jednocześnie niskimi zasobami kapitału stowarzyszeniowego. W województwie tym odnotowano najmniejszy procent osób o co najmniej średnim kapitale stowarzyszeniowym, czyli aktywnych w przynajmniej dwóch spośród 8 typów grup wtórnych (4% osób). Największy odsetek osób aktywnych w przynajmniej dwóch typach grup wtórnych zaobserwowano w województwach lubelskim (13%) oraz opolskim i pomorskim (po 10%).

IZOLACJA SPOŁECZNA

Przez wielu ludzi izolacja społeczna postrzegana jest jako „esencja wykluczenia społecznego”⁸. Założono, że osoba jest społecznie izolowana, jeśli nie utrzymuje, z odpowiednią częstotliwością, kontaktów z otaczającym ją środowiskiem zewnętrznym w stosunku do własnego gospodarstwa domowego. W celu oceny tego zjawiska utworzono złożony wskaźnik kontaktów społecznych, którego wartość odzwierciedla występowanie poszczególnych typów relacji zewnętrznych utrzymywanych regularnie przez daną osobę. Określając typy relacji uwzględniono: kontakty z bliską i dalszą rodziną, z przyjaciółmi, znajomymi i sąsiadami, relacje związane z życiem religijnym, a także aktywny udział w stowarzyszeniach, partiach, klubach i organizacjach społecznych. Oceniano sam fakt regularnego występowania (lub nie) relacji danego typu, bez względu na przyczynę tej sytuacji. Wzięto przy tym pod uwagę zarówno kontakty bezpośrednie, jak i telefoniczne, mailowe lub za pomocą innych środków komunikowania się.

Syntetyczny wskaźnik kontaktów społecznych przyjmował wartości od 0 (osoba „silnie wyizolowana społecznie”) do 10 (osoba „silnie zintegrowana społecznie”). Jako próg zagrożenia izolacją społeczną przyjęto wartość wskaźnika równą 3.

W skali kraju za wyizolowane społecznie uznano 9% osób w wieku co najmniej 16 lat. W ujęciu wojewódzkim wartość wskaźnika izolacji społecznej wahała się od 6% w województwach małopolskim i mazowieckim do 14% w woj. łódzkim. Wysokie wartości wskaźnika odnotowano także w województwach śląskim i zachodniopomorskim (odpowiednio 11% i 13%).

⁸ R. Lister (2007), *Bieda*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa, s. 107.

SUBIEKTYWNA JAKOŚĆ ŻYCIA

W pomiarze statycznym jakości życia coraz większego znaczenia nabierają miary subiektywne. Wynika to z wielu przesłanek. Po pierwsze, celem rozwoju społeczno-ekonomicznego jest satysfakcja czerpana przez ludzi z dokonujących się zmian. Najbardziej odpowiednim miernikiem stopnia zadowolenia są oceny dokonywane bezpośrednio przez zainteresowanych. Po drugie, często bardzo trudne lub wręcz niemożliwe jest dokonanie obiektywnego pomiaru wielu elementów składających się na jakość życia. Dotyczy to m.in. oceny stopnia zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu, związanych np. z relacjami międzyludzkimi czy stylem życia. Po trzecie, wiedza o społecznym postrzeganiu warunków życia, stanach emocjonalnych i o satysfakcji społecznej może mieć duże znaczenie praktyczne w planowaniu konkretnych działań polityki społeczno-ekonomicznej. Często bowiem to odczuwany — relatywizowany w stosunku do innych osób lub odnoszący się do przeszłości — a nie obiektywny poziom życia decyduje o postawach i zachowaniach ludzi w sferze życia osobistego i publicznego. Poczucie zbyt dużego dysonansu między odczuwanym poziomem zaspokojenia potrzeb a aspiracjami generować może różnego rodzaju działania adaptacyjne⁹.

Zadowolenie z życia

Subiektywna, postrzegana jakość życia mierzona jest poziomem deklarowanego zadowolenia z różnych aspektów życia, jak również z życia „ogólnie rzecz biorąc”, przy czym za podstawowy miernik przyjęto tu wskaźnik zadowolenia z życia „ogólnie rzecz biorąc”. Zakłada się, że oceniając satysfakcję z własnego życia dana osoba bierze pod uwagę te aspekty składające się na ogólną jakość życia, które uważa za istotne. Tym samym miara ta informuje o stopniu zaspokojenia indywidualnych potrzeb i oczekiwań.

TABL. 2. ZADOWOLENIE Z RÓŻNYCH ASPEKTÓW ŻYCIA

Województwa	Poziom zadowolenia z						
	sytuacji rodzinnej	stanu zdrowia	sposobu spędzania wolnego czasu	relacji z innymi ludźmi	materialnych warunków życia (poza dochodami)	sytuacji finansowej (w tym dochodów)	ogólnie rzecz biorąc z życia
P o l s k a	75	58	60	85	54	34	74
Dolnośląskie	75	59	64	83	57	38	76
Kujawsko-pomorskie	79	59	61	88	55	33	76
Lubelskie	70	56	54	82	48	28	68
Lubuskie	78	59	60	86	54	32	77
Łódzkie	71	56	58	85	49	32	71
Małopolskie	75	61	60	84	54	32	76
Mazowieckie	74	56	55	83	53	34	72
w tym mazowieckie bez Warszawy	72	54	54	83	49	31	71

⁹ Bienkuńska A., Piasecki T., Verger D., Lebrere A. (2013), *Jakość życia*, [w:] *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, GUS.

TABL. 2. ZADOWOLENIE Z RÓŻNYCH ASPEKTÓW ŻYCIA (dok.)

Województwa	Poziom zadowolenia z						
	sytuacji rodzinnej	stanu zdrowia	sposobu spędzania wolnego czasu	relacji z innymi ludźmi	materiał-nych warunków życia (poza dochodami)	sytuacji finansowej (w tym dochodów)	ogólnie rzecz biorąc z życia
Opolskie	82	61	66	89	67	45	76
Podkarpackie	73	59	63	84	55	34	75
Podlaskie	68	57	56	82	56	35	71
Pomorskie	78	59	61	86	55	35	78
Śląskie	78	61	65	85	59	38	77
Świętokrzyskie	77	62	58	86	50	30	74
Warmińsko-mazurskie	67	55	57	78	53	35	67
Wielkopolskie	80	56	67	92	58	35	76
Zachodniopomorskie	67	57	58	84	41	30	68

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Generalnie mierniki cząstkowe wykazują silniejsze zróżnicowanie terytorialne niż wskaźnik zadowolenia z życia „ogólnie rzecz biorąc”. Wyjątkiem jest poziom zadowolenia ze stanu zdrowia — mający silne uwarunkowanie biologiczne — charakteryzujący się najmniejszym zróżnicowaniem terytorialnym.

Największe różnice odnotowano w poziomie odczuwanej satysfakcji z materialnych warunków życia oraz aktualnej sytuacji zawodowej; w tym przypadku różnice w odsetku osób zadowolonych pomiędzy województwami sięgały 26 p.proc. Najbardziej usatysfakcjonowani z sytuacji zawodowej, warunków życia oraz ze swojej sytuacji finansowej byli mieszkańcy woj. opolskiego.

Różnice międzywojewódzkie wskaźnika zadowolenia z życia „ogólnie rzecz biorąc” wynosiły 11 p.proc. Ze swojego życia zadowolonych było 74% mieszkańców Polski liczących 16 lat i więcej, natomiast najmniej takich osób było w województwach: warmińsko-mazurskim, lubelskim i zachodniopomorskim (67—68%). W pozostałych województwach odsetek osób zadowolonych przekroczył 70% (w tym w ośmiu województwach kształtował się pomiędzy 76—78%). Najczęściej zadowolenie z życia wyrażali mieszkańcy województw pomorskiego, śląskiego i lubuskiego.

Sytuacja materialna a zadowolenie z życia

Z porównania obliczonych dla województw wskaźników sytuacji materialnej netto oraz wskaźnika zadowolenia z życia wynika, że dla trzech spośród pięciu województw charakteryzujących się najgorszą sytuacją materialną mieszkańców odnotowano jednocześnie najniższe wartości wskaźnika zadowolenia z życia. Dotyczy to województw warmińsko-mazurskiego, lubelskiego i zachodniopomorskiego, natomiast w woj. świętokrzyskim (zaliczanym również do grupy województw będących w złej sytuacji materialnej) zadowolonych z życia było 74% osób, a więc tylko nieznacznie mniej niż w województwach śląskim, dolnośląskim i opolskim (mających najlepszą sytuację materialną), zaś nieco więcej niż w woj. mazowieckim. Jeszcze wyższy poziom zadowolenia z życia notowano w woj. lubuskim (77%).

Uwagi końcowe

Analiza mierników różnych aspektów jakości życia wskazuje, że skala zróżnicowania oraz otrzymywany ranking województw zależą od tego, jaką cechę i jaki konkretny symptom jakości życia bierzemy pod uwagę. Nie było takiego województwa, które wypadłoby najlepiej (lub najgorzej) ze względu na wszystkie analizowane aspekty jakości życia jednocześnie.

Rozbieżności obrazu terytorialnych zróżnicowań materialnych warunków życia oraz wskaźnika zadowolenia z życia „ogólnie rzecz biorąc” (przy jednoczesnym występowaniu dość dużych podobieństw) są w pełni uzasadnione. Z założenia bowiem poziom satysfakcji życiowej obejmuje ocenę wszystkich, a nie tylko materialnych aspektów życia człowieka, choć aspekty te mają nań wpływ znaczący. Poza tym postrzegana przez poszczególne osoby jakość życia zależy nie tylko od tzw. obiektywnych czynników. Istotną rolę odgrywają także np. uwarunkowania o charakterze kulturowym czy psychologicznym, wyznawany system wartości czy relatywizowanie swojej sytuacji, dlatego też mierniki subiektywne nie są używane zamiast, ale obok wskaźników obiektywnych w analizach.

Rozpatrując obliczone dla poszczególnych województw wskaźniki należy pamiętać, że dają one jedynie „uśredniony obraz” danego regionu, nie dostarczając informacji o jego wewnętrznym zróżnicowaniu. Przykładem województwa o dużym zróżnicowaniu sytuacji społeczno-ekonomicznej, mającym wpływ na wartość mierników jakości życia, jest woj. mazowieckie. Już samo wyłączenie z tego obszaru Warszawy sprawia, że województwo zmienia znacząco swoją pozycję na tle innych województw. Np. odsetek gospodarstw domowych w tym województwie o relatywnie najwyższych dochodach po wyłączeniu stolicy spada z 28% do 16% (poniżej średniej krajowej), wskaźnik ubóstwa dochodowego wzrasta z 12% do 17%, a wskaźnik ubóstwa warunków życia z 14% do 17%. Wyłączenie Warszawy w nieco mniejszym stopniu wpływa natomiast na ocenę postrzeganej jakości życia. Zadowolonych z życia w całym województwie było 72% osób w wieku 16 lat i więcej, a po wyłączeniu stolicy — 71%. Podobną prawidłowość można byłoby zapewne odnieść do innych województw z dużymi ośrodkami miejskimi, jednak ze względu na mniejszą liczebność próby niż w woj. mazowieckim nie można precyzyjnie oszacować skali tych różnic.

Różnice w województwach w poziomie i jakości życia, podobnie jak w skali całego kraju, przebiegają m.in. na linii miasto—wieś, a w obrębie miast zależą także od ich wielkości. Ze względu na wielkość próby w badaniu spójności społecznej nie było możliwe przedstawienie wyników wojewódzkich z uwzględnieniem takiego podziału. Z dużym prawdopodobieństwem można jednak założyć, że ogólne wnioski dotyczące różnic w poziomie życia mieszkańców

miast i wsi¹⁰, wyciągnięte na podstawie danych ogólnopolskich i przedstawione w cytowanej publikacji, zawierającej wyniki badania spójności społecznej, są prawdziwe.

mgr Anna Szukielojć-Bieñkuńska — GUS,

mgr Jolanta Włodarczyk, mgr Tomasz Piasecki — Urząd Statystyczny w Łodzi

SUMMARY

The authors discuss the concept of the life quality survey and some aspects of Social Cohesion Research conducted by the Central Statistical Office, with particular emphasis on financial situation (income, living conditions and a balanced budget). They also present an analysis of the spatial variation of life quality in Poland in terms of financial situation, relationships and satisfaction with life, and the combined analysis of these traits.

РЕЗЮМЕ

Авторы обсудили вопрос обследования качества жизни, а также некоторые его аспекты из Обследования социальной сплоченности, проводимого ЦСУ, с особым учетом материальной ситуации (доходной, условий жизни и бюджетного баланса). Статья представляет также анализ пространственной дифференциации качества жизни в Польше в отношении к материальной ситуации, межчеловеческим отношениям и удовлетворенности жизнью, а также комбинированному анализу этих признаков.

¹⁰ Nie można przy tym zapominać, że zastosowanie tradycyjnej klasyfikacji opartej na kryteriach administracyjnych wyróżniających wieś jako jedną klasę oraz miasta w podziale na kilka klas według liczby mieszkańców, pomijającej zaś np. typ funkcjonalny miejscowości, z założenia ogranicza możliwości wnioskowania. Dotyczy to m.in. pokazania coraz bardziej widocznego „gołym okiem” zróżnicowania poziomu, stylu i jakości życia na obszarach wiejskich, związanego m.in. z procesem deagraryzacji, czyli ograniczeniem znaczenia rolnictwa zarówno w sferze ekonomicznej, jak i społeczno-kulturowej.